

Kitabê Mehmed Arîfî yê *Binbir Hadisî de Derheqê Dersim û Dersimijan de Vîrardişê Ey*

Mehmet Arif's Recollections About Dersim and Dersimites in His Book of Binbir Hadis

Veysel YILDIZHAN*

YILDIZHAN Veysel, (2023), "Kitabê Mehmed Arîfî yê Binbir Hadisî de Derheqê Dersim û Dersimijan de Vîrardişê Ey", Nûbihar Akademi, no. 19, p.143-152, DOI: 10.55253/2023.nubihar.1296176

Genre/Cure: Translation/
Wergêran

Received/ Hatin: 12/05/2023

Accepted/ Pejirandin:
19/05/2023

Published/ Weşandin:
30/06/2023

ORCID:
0000-0002-0419-2789

Plagiarism/Întihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via ithenticate plagiarism website./ Ev gotar herî kêm ji aliyê 2 hakeman ve hatiye nixrandin û di malpera întihalê ithenticate re hatiye derbaskirin.

KILMNUS:

Mehmed Arif yan zî Mehmet Arif Bey yew erzrumij o. Ey medrese wenda. Bi nê tehsîlê xo bîyo memurê osmanîyan. Zaf cayan de memurîyetîye kerda. Kîtabê ey zafane mewzuyanê dîn û tarîxî ser o yê, la reyna kîtabanê xo de tayî vîrardişanê xo zî nuseno. "Binbir Hadis" yew kîtabê ey o ke tede hezar û yew hedîsanê Hz. Muhammedî şerh keno. Nê kîtabê xo de tayî vîrardişê xo zî nuştê. Mavajê, wexto ke seba memurîyetîye Erzîngan de mendo mintiqayê Dêrsîmî de zî gêrayo. Derheqê mintîqa, kurdanê zazayan, bawerîyê alewîyan goreyê vînayîşê xo neql kerdo. O yew sunnîyo wişk o û xora nuştayanê ey ra zî no zaf eşkera yo. Hetêkê bînî ra ma nê açarnayîşî ra ewnîyayîşê yew memurê tirk û osmanî zî wananê. Tîya de tena qîsmo ke derheqê Dêrsîm û dêrsîmijan de yo, açarnîyayo.

ABSTRACT:

Mehmet Arif or Mehmet Arif Bey was an Erzurum who studied at a madrasah and became an Ottoman civil servant with this education. He worked as a civil

* **Wendekarê Doktorayî, Universîteya Dicle, Beşa Ziwan û Kulturê Kurdî / PhD Student, Dicle University, The Department of Kurdish Language and Culture.**
E-mail: vyildizhan@outlook.com ORCID: 0000-0002-0419-2789

servant in many places. Although his books are mostly on religious and historical subjects, he also conveys his memories in his books. One Thousand and One Hadiths is the book in which he commented on one thousand and one hadiths of the Prophet Muhammad. He wrote some of his memories in this book. For example, when he was in Erzincan as a civil servant, he travelled to Dersim and wrote his memories about the region, the Zaza Kurds and the Alevi faith in line with his own views. He was an intolerant Sunni, and this is already evident in his writings. On the other hand, in this translation we also read the perspective of a Turkish and Ottoman civil servant. Only the part about Dersim and Dersimites has been translated here.

1. DERHEQÊ AÇARNAYÎŞÎ DE

Qismo ke şima na xebate de wanenî tekstê orîjînalê mabênê rîpelanê 407-412î yê kîtabê Mehmed Arifî yê Binbir Hadis (kr. Hezar û Yew Hadîsî) ra açarîyayo. Cênotê ke seba fehmkerdiş yan îzehkerdişê çekuyan îlawe bîyê, hetê ma ra nusîyayê. Cayê ke mi tekstê orîjînalî ra nêşa biwanî mi wina [...] veng verdayî û reyna qismê ke zereyê parantezê koşedaran de nusîyayê, îlaweyê ma yê. Seba ke sînorê na xebate tena açarnayîşê tekstêkî yo ma nuştoxî ser o zaf tay vindertî.

Wexto ke ma nê qismî açarnayêne ma hem çapa orîjînale ra tekstê tirkî latînzê kerd hem zî çapa bîne ya ke hetê yew keso meçhul ra latînzê bîyo reyde da têver. Keso ke tekst ma ra ver latînzê kerdo û bi eynî name weşanayo zaf cayan de waştö zıwanê kitabî şenik bikero. Labelê cayêk de zî, ke uca ma eleqedar keno, tehrîfat kerdo. Nimune cêr ra yo:

Teksto latînzê kerde ra: Qismêkê şarê ucayî kurd o, zıwanê înan zıwanê zazayan o.¹ (Arif, 1959, r. 406)

Teksto orîjînal ra: Şarê ucayî kurd o. Zıwanê înan kurmanckî nîyo, zıwanê zazayan o.² (Arif, 1909, r. 366)

Eke Wisiw Zozanî behsê ci nêkerdêne û sewbîna piştî û hetkarîya Nureddîn Celalî nêbîyêne no tekst nêaçarîyayêne, ma her dîyan rê zaf sipas keme.

2. [DERHEQÊ DERSİM Î DERSİMİJAN DE VÎRARDIŞÊ MEHMET ARİFÎ]

No feqîr, serra hicrî ya 1291 [m.1874/1875] de semedê yew memurîyetîye terefê Erzînganî de cayo ke bi nameyê Vîlayetê Dersimî yew vîlayet ronîyabi, şîbî tayê nehîyanê ci. Şarê ucayî kurd o. Zıwanê înan kurmanckî/kirdaskî nîyo, zazakî yo.

1 “Oraların ahalisi, kısmen Kürt’tür. Lisanları Zaza dilidir.”

2 “Oranın ahalisi Kürt’tür. Lisanları Kurmanci değil Zaza lisanıdır.”

Ê bi xo zaf wehşî yê, kesê ke înan, ê hal û wehşetî ser o danê dewamkerdiş reyna seba pawitişê menfeatê xo yê xususî serek û axayê ê kom û aşiretî yê. Şarê tîyayî bi nameyê Mazgêrd, Kozîçan ve Pulur yenê zanayîş û hezar ban ê, şarê hîre qezayan îtîqad de her çend cayî bî zî esasen bi yew îtîqado xususî ehlî sunet ra û bi vatişo rast îslamîyet ra abirîyenî. La wexto ke kes hetê zerrî de cigêyrayîş bikero çî nêzanîyî çî estanik û çî mesqeratî vejîyenî meydan ke yew merdimo ke wayîrê eqlî yo şaş maneno ke însanê ke tewr cayê medenîbiyayê Asya de ronîşenî senî na seserre de no derece xeyalperest, nêzan û saf manenî. Înan de ûsulê murşîdî û rêberî hûkmê xo ramnena. Sey bektaşîyan, nê zî Hz. Alî murşîdo aleme, efendiyê ma salalahu aleyhî weselemî zî rêber zanê. Zafane, înan de yew zî Xizir est o. Sultan Serdeste, yew çuwaya belek a û hadî-î sebîl³ a. Meşnanê ummetî şerê şeytanî ke sey vergî yo, ey ra a çuwa pawena. Keyeyê her rêberî de yew cayo berz û rêz de ya û ayînê cemî de tîrbeye xo yo keskî ra vejîyena, yew cayo rêz de ci rê îhûram dîyeno. Lew nane pa û ci rê hurmet ramojnîyeno. Çuwa ke rêberan de ya meqamê wekîlê qaîmî yê Sultan Serdeste ya. Sultan Serdeste, eslê xo hetê Diyarbêkirî de yew dewe de ya û ez vana qey keyeyê şerîfan ra keyeyê *Azîzogulları* de ya. Kam halê teberê kanunê terîqetî de têtewbigêro û sirran bido berranî⁴, yezîdîyan⁵ çuwa qabê xo ra vejîyena, xo ser hewa ra perrena şina dana sere û çîmanê keso ke tecawuzê huquqê tariqî kerdo û fek û çîmanê ey çewt kena.

Verê înan de qedrê seyîdan zaf est o. Zato ke dewayê seyîdiye keno yan zî seyîdiye ey sabît a û manayê elîfî zano, ey ra teba zî teqşîr nêkenê. Yew seyîd bi derban sere û çîmanê tewr pîlê înan bişikno, qestê ganê ey biko zî vera nêvindenî. Nê pawenî. Aşma kanûniya peyênî de dewê ke seyîdî ziyaret kenê dewijî, cînî camêrd vazd ra şînî vera înan. Pêro kêna û cinîyê dewe hizmetê seyîdî de meşxul benê û bi estbiyayîşê ey kêfweş benê. Wexto ke seyîd teşrifê yew dewe yan zî mehla bikero, bişewe huzurê xo de viraştîşê ayînê cemî emr keno: cinî, kêna û camêrdî yenê pêser, awîyê ke muskîrat ra yê û seyîdî teqdîs kerdê debenî qedexan bi nîyazan û di destanê xo genê têtewgêrenî. Feqîyê ke mîyan de yê def cenenî, eke dîwan (meclîs) zaf umumîyo şîranê Aşiq Omerî yan zî aşiqanê darê ey ra vatişan, nê eke dîwan wayîrê xususîyetî yo tayî gazelê Nîyazî yan zî Seyîd Nîzamedînî wanîyenê. Ge ge lew nanê çokê seyîdî ya, nîyazê postê ey kenê. No hal dengê bi îmametê seyîdî meqamê nimajê cumayî û beno ke nimajê roşanî de yo. Nê merdimî wexto ke şî dewanê temîyanêkan yan zî qezayanê bînan bi îşaretanê xususîyan yewbînan şinasnenê. Bi ey kulfet mabên ra wedarîyeno, qe luzumê teqîye (teqîye, biyo istilahê ehlê mezhebê harîcî vera ehlê sunetî tewrê îttifaqî ke bi şeklo viraşte nişan danê) çin o. Senî darê pîlî ke koyan

3 Merdimî ana rayîrê rastî ser.

4 Kesê ke dîne rastîkênî ra dûrî şîyê.

5 Kesê ke terefdarê xelifeyê Emewîyan, Yezîd bin Muawîye yê.

de yê zîyarê înan ê, reyna koyan de tayî zinarê ke sey îkametgehê Xizirî teheyul kenê, çayê perestişê înan o. Cîya cîya cayan de her tewir estbiyayîşê meqeman ferz kenî (virazenî). Nê meqamanê bimbarekan ra yew zî Koyê Mizurî vanê ke bêteyê qezayanê Mazgêrd û Kozîçanî de yew koyo gird û berz o. Bi Sultan Mizur name kenê, key ke dewlete semedê islahkerdişî esker bişawo sere înan ca de gilê koyî de yew xeyma (çadira) sîya ronênî û veng verdênê. Badê hîre rojan eke bivînê xeyme kewta erd, vanê Sultan Mizur erîşê dewlete qebûl nêkeno û dest erzenê çekan. Eke xeyme pay ra bivînê, fikirîyenê ke gunayê înan zaf ê, Sultan Mizur hêrs bîyo û înan terbîye keno û îteatê xo ramojnenê. (Wina yew koyo berz ke gilê ey de va kê m nêbeno de xeyme senî pay vindena). Sultan Mizur kam o, tercumeyê halê ey çiyoy, kes persê nînan nêkeno. Çekuyê Sultanî ra wa nêro fehmkerdîş ke ma rastê yew mezêlê însanî yenê ke peyda nêbena, wina yew zinarê koyî mezherê yew muhabeto zêde beno, aye ra hîna sultanîya pîle est a?

Mîyanê nê merdiman de keso ke şiyoy Mekke û nameyê hecî girewto ez rast nêameya, vera hecî, keso ke şiyoy Kerbela ziyaret kerdo ez rast ameya. Semedo ke ez exlaq û edatanê înan bizanî û karê xo yê memurîyetîye seqet nêkerî vera înan de mi zaf nerm muamele kerd û bi zanayîşo ke verê cû derheqê meşreb û mîzacê înan de mi eşnawito, mi bi ey xo da şinasnayîş, tayî axayan wexto ke ez dayêne şinasnayîş vatêne manaya elîfe zano û zûlal dîya. Manaya elîfe çi ya, zûlal dîyayîş yena çi mana? Semedo ke mi dersê xo hende aver nêberdbî coka mi vatêne belê rast a filan, û ez viyartêne. Mi nêwaşt ke ez xo eşkera bikerî mi cesaret nêkerd ke ez bipersî û bimusî. Eslê xo de nê hezayanane hurufîyan ra mendê û teberê aqilî de qiseyê bêpeyme yê.

O tarîx de qezayê Kozîçan de keyeyê Şah Huseyînzadeyan ra yew Huseyîn Beg bibi ke o begê qeymaqamê qeza, zengîn û hemeyan bi. Terîq de zî rêber bi. Elhasil no Huseyîn Beg ke hem sereko ruhanî hem zî cîsmanî bi ke qonaxê ey a dewe ke bi *Ağamn Şenligi* [kr. Şênîya Axayî] yena zanayîş de yew estûn est a, nameye ci Kalêsipî ya. Kalêsipî ziwane zazakî de manayê xo kalo sipî yo. Kalêsipî kînayeyê Xizirî yo û seke Xizir o. Guya mihebetê Xizirî a estûnê ra est o ge ge bi cilanê xo yê sipîyan, çît û herdişê xo ya ke sey gidîşa pemeyî ya binê estûnê de aseno.

Ehlê terîqetî ke bi dewamî estûne ziyaret kenê û sadîqanê hazretî rêberî ra aseno. (Tayî nêzanê ma zî Xizirî bi cilanê sipî de tesewur kenê...). Naye ra na estûne yew zîyara pêroyî ya. Her terefî ra nezîrî, qurbanî yenê. A estûne des hebî çewlîgan ra hîna bikar û bifeyde ya.

Biewnîn tecelîyatê xerîb ê [...] ke henzar û di sey û hewtay û yew [m. 1855/1856] de dewlete bi şerê Kirimî meşxul bî, pîyê nê Huseyîn Begî Alî Beg, wexto ke dizê Qersî kewt dest vato ewro roja peyina Osmanîyan a û sere wedart. Dormaleyê qezayê Têrcanî de çi dewê ke şarê înan Qizilbaş nîyê vêşnenê û weşanenê, mal û heywananê înan kelepûr kenê. Semedo ke dewlete, veravindertişê bi dişmenê bêeman Rus-

ya meşxul bî, tedîbê [...] taloqê wextê bînî kerd. Badê sulhî, Mîrlîva Mustafa Paşa bi çend teburê eskeran, beno memurê tenkîlkerdişê Alî Begî û mufsîdanê qezayê Kozîçanî. Reseno Kozîçan ke familyayê Alî Begî û şar hetê xorinîyê Dersimî fîrar kerd. Banê ey dano vêşnayîş, uca ra wirzeno terefê bîn ê qeza şino, qonax zî pêro vêşena. Dormaleyî ra şarê ê cayan yeno pêser, vêşayîşê qonaxî ra bi xemgînî, vînenê ke heme qonax vêşaya la estûne nêvêşaya. Gelo bi zanayîşê vêşayîşê qonaxe, badê şîyayîşê eskerî dewijê ke remayê şîyê koyan ameyê estûne xelesnaya, yan zî cayo ke tede bîya vêşayo û ameyo war estûne bêhewayî ra adir ra xelisîyaya! (Kîtabê ilm-î maadîn ve tabakatularzî yê Halîl Begî de mi wendbi lifê na estûne bi *serbantîn* yan zî *hacerul-hayye* name beno, yew kerraya ke adir de nêvêşena, aye ra virazîyaya. Çunke a mintîqa de no tewir maden est o, kîtabo ke nameyê ci vîyert, tede ramojnîyeno. Yew rey mi şarê Gêxî ra eşnawitbî ke sey parçeyê daro viraşte yan zî çelik ke adir de nêvêşeno koyan de esto û yew nimuneyê ci mi dîbî. Wîna yeno famkerdene ke a estûne ê madenî ra ya, xususîyetê estûne ke mi eşnawitî û yê madenî ke mi kitab de dî yewbînan genê.)

Elhasil nêvêşayîşê estûne ra bimbarekîya aye qat bi qat zêdîyayo û bi estûna şeref û rêzê wayirê keyeyî zî yew qat zêdîyayo. Huseyîn Beg nê feqîrî ra eşkera vato ke: Ez rêber a û keyeyê mi ra, pîl ra qij herkes rêberê terîqî yo. No ahalî mecbur o ke miqatê mi û keyeyê mi bibê û daîreyê emr û îrşadê mi de têwbigêrê.

A wîna, dewletê ma û heme misilmanan, sey Rûsîya, dişmenê estbîyayîşê ma yo sereke, bi dewletêka metîne, wexto ke ma nîyaybî şerî ya, Cenabo Rêber, qezayanê der û dorî ra, kesê ke şîyê şer, û halo ke keyeyanê înan de nameyê camerdî de zaf tay mihafizî mende, beno belayê mal û irzê înan. Semedê nê erîşî, ihtîlafê mezhebî yo û sey berranî û yezîdî dîyayîşê heme ehlê sunetî yo. Dewanê nînan rê ehlê sunetî ra yew, di kesî –bi tersê kiştîşê nînan- nêşenê şêrê û mêman bê. Ganî panc, des kesî bibê ke bêters şêrê û bimanê. Mîyanê nê cematî de gusul çin o, destmaj çin o, rojeyê remazanî çin o. Tena menga muheremî de rojeyêk est o ke o zî seba vîrardişê hedîseyê kerbelayî têpîşîyeno. Wîna bawer kenê ke kesê ke tede tevela û tebera⁶ çin o yezîdî yê seba ney zî mal û can û namusê înan helal o. Eke yew ehlê sunet dewêk de şewêk mêman bimano, teştek de destmaj bigiro yan îbrîxêk seba destmajê xo îstîmal bikero, ê teşt û îbrîxî lêmin hesibnenê û heta ke reyne qelay nêkerê nêxebitnenê.

Ez çend rojî mîyan û dewanê înan de gêraya. Mi rîyê cinîyêk nêdî. Rayîr de ê ke mi dîyêne zî lez rîyê xo piştêne ke merdim no derece xonimitiş ver şaş mendêne. Bileks, şaristananê rojhilatî de xeyle ca ra gêraya, zaf dewan de menda, bipêroyî mi dîyêne ke cinîyê kurdan daîreyê ifet û edebî de tim akerde gêrenê. Gelo nê kurd nîyê, çira goreyê edetanê pêroyî têwnêgêrenê mi vatêne. O wext hakîmê Kozîçanî, Xeyalî Efendî yo ardahanişî ra mi pers kerdbî. Seba ke nêkewê zehmetê şutişê dest

6 Tevella, heskerdişê Hz. Alî yo. Tebera zî reqîb û dişmenanê Hz. Alî ra nefretkerdiş o.

û rîyê xo, cewab dabî. Eke awirê sunîyêkî bikewo înan ra cinîyêke, ti vanê qey awirê yezîdîyêko ke kutik ra nimzêr û xirab o, kewto aye, wina bawer kena ke pakîya rîyê aye zayî bîyo. Ka biewnîye cehaletî ra!

Dewa Huseyîn Begî merkezê qezayî, Pilemuriye, çend saete dûrî ramena. Huseyîn Beg, da-des rojan de reyêk yeno merkezê hikumatî, emr û nehîyê ke ganî bêrê kerdiş bibê, çi beno wa bibo ano ca dima reyna eynî roj agêreno dewa xo. (Merkezê hikumatî de semedê nêmendîşê ey yan nêafterayîşê mendîşê ey derg o la uca ma eleqedar nêkeno.) Welhasil, wexto ke ez a dewa feqîr û merkezê hikumetî de bîya, seba ke ma hepîsxane zî bivînê Ezîz efendî reyde, hetkarê qeymekamî -cayî û dezeyanê Huseyîn Begî ra- halo ke Ezîz Axa zî amade bî, ma şî cêr. Herçend lazim bî ke 4 kesî hepîsxane de bibê zî Hakîm Efendî tena hîrê kesî dî û yê bînan Ezîz Axayî ra persa. Ezîz Axa zî, cewabê Begî emir kerd, mi zî vera da, da. Da-des rojî yo linga begî nêkewta nê deran, sey tezkere, çîyêk nuşt, wexto ke pers bî, se vajo merdîm şaş bimano? Mi şewa ke şî Efendî hewnê xo de dîbî, emir kerd ke merdek bêsebeb heps bîyo, ey vera dê. Mi zî vera da, va û ti nêvanê karê xo nêerzo milê manewîyatî ser? Alah Alah! Emro ke rêber hewnî de dano, tedbîro ke vano, karanê resmî û madî de zî ferz beno. Semedê ci, çünke Rêber muqades o. Sey Papa, bêxeta yo ey ra! Weylo, welato ke aşayîş û emnîyetê ci bi hewn û hulyayan îdare beno, beyhude yo ke merdim tede bikewo dimê pîyabîyayîşê eql û edaletî.

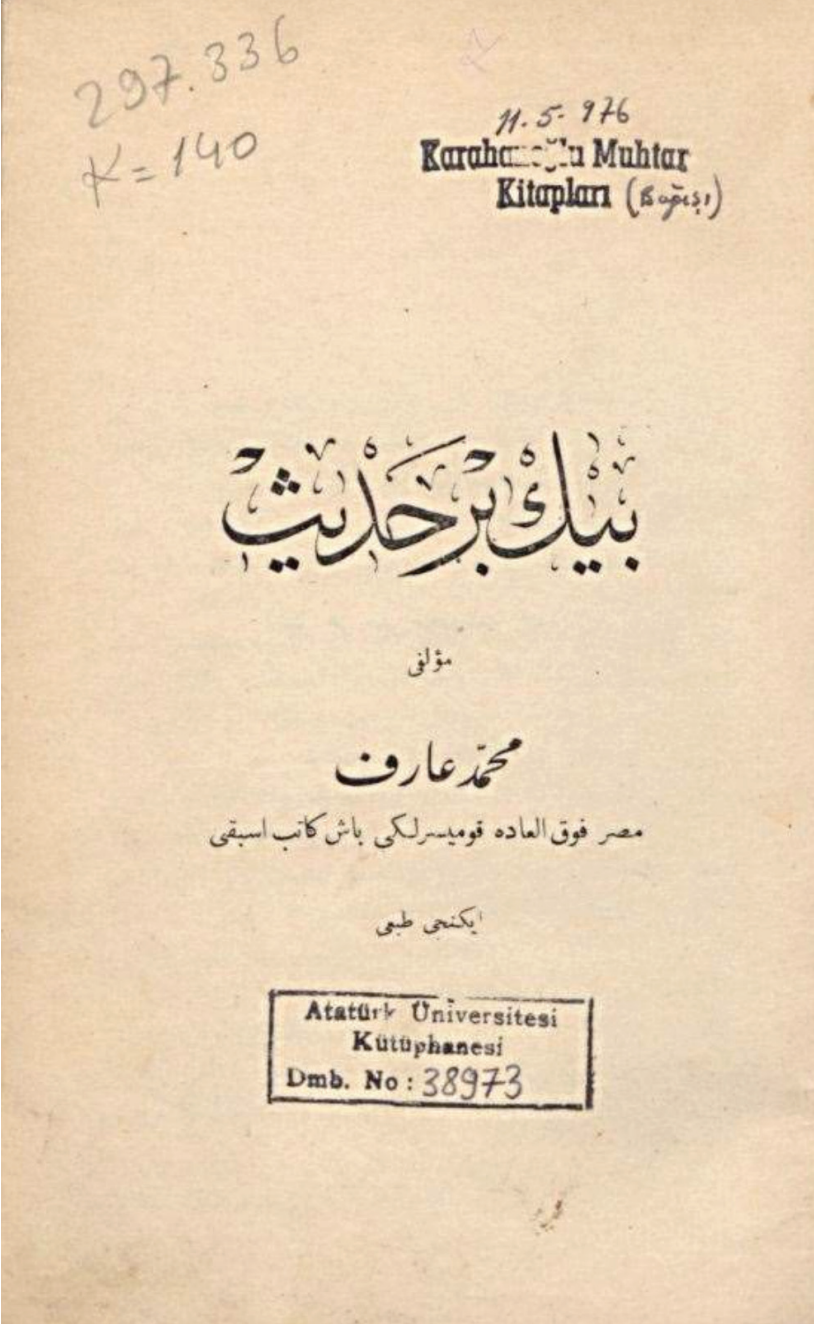
Bisewqê qeza û qeder, kesê ke bîyê memurê ê qezayî û bi şeklêkê bînî terbîye dîyê û rewşanê cîyayan de musayeyê îdare yê, çîyê ke ê memurê bêçareyî ancenê, xemê zerrîya xo kenê qet mepersê. Çünke pêro çîyê ke zanîyenê bêrê vatiş benê sebebê zêde kerdişê derd û kulî. Hakîm Efendî, bêkar û bêgure, seba ke merdimêk wezîfeyê îcrayê memurîyetîye ronîşo, tena meqamê qezayî yê qadîyîye de yo, neke bi usulê şerî û seba îhqaqê heqî! Çünke hende ke axayî est ê, tekilîya komele bi kanun û hikumetî çin o! Heme hukmî hetê axayan ra goreyê vatişê înan ca yenê. Pêro welat, heme caardişî, înan û axayan reyde, eke mabênê înan de zî teşqeले vejîya, aîdê zatê Huseyîn Begî yo. Zaf çîyê ecîbî ke mi uca dî û pêhesîyayî mi vîrî ra şîyê, hewna çi û çi.

3. ÇIMEYÎ

Arif, M. (1959). *Binbir Hadis*. İstanbul: İstanbul Kitapevi.

Arif, M. (1909). *Binbir Hadis*. [A Thousand and One Hadiths]. İkinci Tab'. Kahire.

4. ÎLAWÊYÎ

— ۴۰۶ —

ایده جکزدیه، عصر مزده بولنان اهل سنت محمدیلری، یزیدی، برآنی، اهل ظاهر، عد
ایدوبده تفرقه به دوشمک، اهل بنتی تعظیم و علو شاتی تفخیم ایتک استد یکمزنی
ذیشانک دینته اهانت اولمازمی ؟

حضرت بیغمبرک وضع ابتدکی دین مبینک لوازمی، فرائضی، سنی آیاقلر آلتده
قاسون، ذات دین دخی دشمنلرک تعرضا تیله تزلزله اوغراسونده، بزنده یو الله ایمانم
(تولی و تبری) مز واردده اهل اقرارزه، اقرار مزه سرور بررز، اهل پتک دوستک
دوستی، دشمنک دشمنی بز دعواسنده بولنه لم. (اویدی ایسه مبارک اولسون) ا
ارتق بونک قدر یا کلاش بر اعتقاد، غیر معقول بر مشرب، خاطر و خیاله کلز!
بو، مسئله و محبت اهل بیت دعواسی شایان حرمت و تکریم بر پادشاهی اسپر و حبس،
ملسکی یغما ایله مجرم مقامنه حرمة او ذاتی تعظیماً بوینته کوش زنجیر، آباغنه آتون
بر انغه، قولارینه مجوهر لی سلسکجه اوروبده اعلان نوازش و حرمت ایتک بکزر.
اشته اقدم، تفرقه و تشت قلبی مؤدی اولان اشبو مذهب مخصوص اربابی،
علمامزک دقتسزلسکی و حکمتسزلسکی ایله بو حاله کلدیله. اناطولی و روم ایله ده حتی
قادیلر مزاره سنده بیله توسیع دائره فساد ایدیورلر. ملاحدۀ قاطمیینک بر اقوب
کیندلری غیر معقول بر سیاسی اعتقادک بر قسمتی احیا و سنوردن خالی اولمیان بو
ذاتلرک همتی، وقتیلده دولت ابرانیه ناک صفویه زماننده صرف بولتیقه ایمانی اوله رق
شیعیق مذهب رسمی حکمنه قوبدقلری سردهده، مالک عثمانیه یه صالحیور دکلری جلالی
شیعی بیسیور لرینک غیرنثری اولماق اوزره کویلمزده، قصبه لر مزده اضلال و اغفال
اولنانا شخصاصک و رانۀ کلان اشکل عجیبۀ اعتقادیه سی جلدلرله کتا بلر طولدیله بره جق
درجه ده مختلف و متفاوتدر. هبج بر فرقه ناک اعتقادینک دیکرینه بکزمه مدیکی نره -
لرنده نه در لوفرقلر بواندیعنی تحقیق ایتک، اناطولی و روم ایلینک هر طرفه کوندربله
جک محققینک اجرا ایده جکلری تحقیقات خفیه ده تعمقله اکلشیلور.

فقیر، بیک ایکیوز طقسان بر سنه هجریه سنده بر مأموریت موقته ایله ارزنجانک
جوارنده بولناز و بر اراق درسم ولایتی نامبله بر ولایت تشکیل اولنان مملک بعض
نواحی و قضالرینه کیمتشدیم. اورالر اهالیسی کرددر. لسانلری (قورمانج) دکل
(زازا) لسانلر، کندیلری غایت وحیدرلر، آنلری او حال وحشتمده ابقا یاندلر،
نفعت مخصوصه لرینی محافظه ایتک ایچسون ینه او قومک، او عشر ترلر رؤسا سی

MEHMET ARIF

1362

BİNBİR
HADİS

İSTANBUL KİTABEVİ
BEYAZIT – İSTANBUL

derecede, muhtelif ve mütefâvittir. Hiç bir fırkanın itikadının diğerine benzemediğini ve nerelerde, ne türlü farklar bulunduğunu tahkik etmek, Anadolu ve Rumelinin her tarafına gönderilecek muhakkiklerin icra edecekleri, gizli tahkikatta teammukla anlaşılır.

Fakir, bin iki yüz doksan bir hicri senesinde, muvakkat bir memuriyetle Erzincanın civarında bulunan ve bir aralık Dersim vilâyeti nâmiyle bir vilâyet teşkil olunan mahallin, bazı nevâhi ve kazalarına gitmiştim. Oraların ahali, kısmen kürttür. Lisanları, zaza dilidir. Kendileri, gayet vahşidirler, onları, o vahşet halinde ibkâ edenler, hususî menfaatlerini muhafaza etmek için, yine o kavmin, ve aşiretlerinin, reisleri ve ağalarıdır. Mazkird, Kozican ve Ovacık nâmları ile mâruf bulunan, ve ahali, altı yedi bin evden ibaret olan, bu üç zaza halkı, fûrûâtta ihtilâf ederler ise de, esasta kâmilin, bir itikad ile ehli sünnetten ve daha doğrusu, islâmiyetten ayrılırlar. Sûreti umumiyede, Allah, Muammed, Ali ve eimmei isnâ aşeri tebcil ederler. Tevellâ ve teberrâ yolunda bulunurlar. Lâkin, iç tarafının tetkikatına girildi mi ne türrehât, ne cehalet, ne esâtir, ne maskaralıklar, meydana çıkar ki, akli başında bulunan bir adam, Asyanın en mütemeddin, bir parçasının tam ortasında sâkin bulunan bu insanların, şu asırda, bu mertebe, hayâl perest, bu kadar câhil ve sâdedil, bu derece abdâl kaldıklarına, şaşa kalır. Bunlarda, mürşid ve rehber usulü câridir. Bektaşîler gibi, bunlar da, hazreti Aliyi mürşid, hâcei âlem sâllâllâhü aleyhi ve sellem efendimiz hazretlerini, rehber tanırlar. Fazla olarak, bunların bir de, hızırı vardır. Serdeste sultan, tâbir ettikleri, hızırın değneği ise, hazeratı azizânın serdestesidir. Sultân serdeste, alaca bir değnektir ve o yol göstericidir. Ümmetin koyunlarını, kurd gibi olan şeytanın şerrinden hıfz eden, o değnektir. Her rehberin evinde, izâz ve ihtirâm mevkiinde, âyini cemler esnasında yeşil torbasından çıkarılarak, bir tekrîm mevkiinde bulundurulur. Telsim ve tâzim edilir, rehberlerdeki değneğin, sultan serdestenin vekili ve kâim mâkamıdır. Asıl sultan serdeste, Diyarbakır civarında vâki, bir köyde, ve zannedersem, şeriflerden Aziz oğullarının evinde imiş. Her kim, tarikat kanununa mugayir bir halde bulunur ve bir berrâniye, yezidiye esrârı keşf ederse, o değnek, kılıfından sıyrılarak çıkar ve kendi başına havadan uçarak gidip, tarikat hukukunun o müteaddî ve mütecavizinin, kafasına ve gözüne vurarak, o madrubun ağzını ve burnunu ve gözünü, çarpıp bir hâle koyar imiş. O adam, bir daha felâh ve salâh yüzü göremez olur imiş.

Bir seyyidin, bunların indinde, pek büyük kadri vardır. Siyaset dâvasında bulunan veya seyyid sülâlesinden olduğu, kendilerince sâbit ve mâlûm olup ta pek câhil olduğu halde, elifin mânasını bilen bir kimmeden, hiç bir şeyi esirgemezler. Bir seyyid dayakla en büyüğünün ve